

Черняк Андрій Миколайович, докторант кафедри правосуддя
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук

ОПЕРАТИВНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО СТУДЕНТСЬКОГО ОБМІНУ

Сьогодні представники кримінального світу України та транснаціональні злочинні формування використовують різноманітні можливості для конспірації своєї протиправної діяльності. Одною з таких можливостей є міжнародний студентський обмін, під прикриттям якого вчиняють незаконне переміщення осіб через державний кордон України (інколи у сполученні з контрабандою предметів та речовин заборонених для вільного обігу) з метою подальшої злочинної діяльності різних напрямів – від торгівлі людьми до шпигунства і терористичних актів. Усе це супроводжується різного рівня корупційними діями, найпоширенішим з яких є одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Аналіз практичної діяльності оперативних підрозділів, Національної поліції, Держаної прикордонної служби та СБ України свідчить, що вони систематично беруть участь у досудовому розслідуванні злочинів у сфері міжнародного студентського обміну (у відповідності до власної компетенції).

Участь оперативних підрозділів у досудовому розслідуванні злочинів у сфері міжнародного студентського обміну слід вважати стадією їх діяльності з протидії цим злочинам, на якій вони під процесуальним керівництвом прокурора у взаємодії із слідчим вживають заходів з метою виконання завдань кримінального провадження, що розпочате за фактом вчинення кримінального правопорушення, яке належить до вказаної категорії злочинів.

Ця стадія розпочинається внесенням відомостей про вчинення злочину до ЄРДР. З цього моменту оперативні підрозділи опиняються у цілковитій процесуальній залежності від слідчого та процесуального керівника досудового розслідування (прокурора). Адже відповідно до ч. 2 ст. 41 КПК України співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора [1]. Зазначена норма з моменту опублікування проекту чинного КПК України є предметом нищівної критики науковців та практиків. Її запровадження призвело до неможливості реалізації потужного потенціалу оперативних підрозділів у кримінальному провадженні.

Дану ситуацію намагаються виправити розробники відомих нормативно-правових актів. Так, у пунктах 1, 2 розділу V Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, що затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575 наведено наступні положення:

«Діяльність слідчо-оперативної групи (СОГ) здійснюється на підставі плану проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, який розробляється з урахуванням наданих обґрунтованих пропозицій усіх працівників, включених до складу СОГ. Оперативний супровід досудового розслідування забезпечується з моменту створення СОГ і до ухвалення судом вироку або постановлення ухвали, які набрали законної сили, або у разі закриття кримінального провадження»; «Працівники оперативного підрозділу, включені до складу СОГ, самостійно надають слідчому обґрунтовані пропозиції щодо необхідності проведення конкретних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій» [2].

Таким чином, у зазначеному нормативно-правовому акті: а) закріплено повноваження оперативних підрозділів з оперативного супроводження (супроводу) кримінального провадження; б) встановлено межі такого супроводження; в) закріплено право оперативних працівників ініціювати проведення СРД та НСРД у кримінальному провадженні. Усе це суперечить нормам КПК України.

Слід також відмітити, що виконання оперативним підрозділом доручень на проведення СРД та НСРД не можна відносити до категорії «супроводження», оскільки такі дії та порядок їх проведення чітко регламентовані у КПК України. Вони не супроводжують кримінальне провадження, а являють собою його невід'ємну складову.

Основне ж призначення оперативного супроводження кримінального провадження – зорієнтувати слідчого та прокурора (процесуального керівника досудового розслідування) на те відносно кого, у який час, де й з використанням яких засобів провести дії передбачені КПК.

Вважаємо, що участь оперативних підрозділів у досудовому розслідуванні злочинів у сфері міжнародного студентського має складатися з двох взаємопов'язаних елементів – а) проведення СРД та НСРД, а також розшуку підозрюваного за дорученням слідчого, прокурора; б) проведення комплексу заходів в межах справи оперативного супроводження кримінального провадження.

Намагання закріпити на рівні підзаконних актів суспільно корисну, необхідну для держави діяльність цілком виправдані з державницьких позицій. Проте такий шлях є непродуктивним, оскільки невідповідність будь-яких дій у кримінальному провадженні нормам КПК України є підставою для визнання судом зібраних доказів недопустими.

Зазначений комплекс заходів має бути закріплений у КПК України як «оперативне супроводження кримінального провадження». Проведені нами дослідження засвідчили, що в межах такого супроводження оперативні підрозділи мають одержати повноваження (у тому числі з приховуванням власної належності до правоохоронних органів та мети своїх дій): 1) опитувати осіб за їх згодою; 2) проводити обстеження публічно доступних об'єктів; 3) обстежувати публічно недоступні об'єкти за згодою осіб у розпорядженні (користуванні) яких вони перебувають; 4) збирати публічно доступну інформацію з будь-яких джерел; 5) збирати інформацію з обмеженим доступом, яка міститься у інформаційних банках даних правоохоронних органів (відповідно до своєї компетенції); 6) одержувати конфіденційну інформацію за згодою осіб, які володіють доступом до неї; 7) проводити візуальне спостереження у публічно доступних місцях; 8) короткочасно впроваджуватися до криміногенного середовища; 9) проводити комплексний аналіз інформації, одержаної під час інших заходів оперативного супроводження кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, у т.ч. негласних у досудовому розслідуванні конкретного злочину.

Справа оперативного супроводження кримінального провадження має заводитися на підставі постанови оперативного працівника, за погодженням з процесуальним керівником досудового розслідування та слідчим. Дану постанову має затверджувати керівник оперативного підрозділу. Про проведення будь-яких заходів (та їх результати) в межах справи оперативного супроводження кримінального провадження мають бути повідомлені слідчий та прокурор.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, що затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575.